

16. Степанов А.И. Реализация аграрной политики КПСС. – М., 1984.
17. Продовольственная программа: проблемы разработки и реализации. – М., 1983.
18. ЦДАВОВУ України. – Ф. Р-2. – Оп. 14. – Спр. 6027.
19. Баранкин В.П. Сокращение потерь в сельском хозяйстве – важный фактор увеличения продовольственных ресурсов // Прод. компл. и пробл. обеспеч. ... – К., 1987.
20. Шамринская В.П. Основные направления развития кормопроизводства на Украине // Там же.
21. Шамринская В.П. Тенденции в развитии кормовой индустрии на Украине // Прод. компл. и пробл. обеспеч. ... – К., 1988.
22. Голованов А.Н. Актуальные проблемы развития АПК и реализации Продовольственной программы // Прод. компл. и пробл. обеспеч. ... – К., 1986.
23. ЦДАВОВУ України. – Ф. Р-2. – Оп. 14. – Спр. 5943.

В. В. Плахута

РОЗВИТОК ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ УКРАЇНИ

Найважливішим завданням будь-якої держави є захист суверенітету, державного устрою, кордонів, громадян та їх майна від різного роду потрясінь. Особливо гостро це відчувається в переломні періоди історії держави. Розвиток незалежної Української держави також характеризується переломом у пріоритетах безпеки особистості й держави в цілому.

Проблеми цивільного захисту (ЦЗ) населення і території від надзвичайних ситуацій (НС) техногенного і природного характеру на сучасному етапі є однією з найважливіших функцій демократичної держави. Реформування державної політики у сфері ЦЗ формується під впливом історичних умов, що дозволяє простежити процес її становлення, визначити позитивні і негативні тенденції розвитку, стати ключем до розв'язання завдань, які постають перед державою.

Вивченню цієї проблематики присвячені роботи таких дослідників, як Ю. Аболенцев [1], Ю. Воробйов [2], О. Депутат [3], В. Доманський [4], С. Засулько [5], Г. Демиденко [6], М. Стеблюк [7], І. Кимстач [8], Л. Жужова [9] та ін., які розглядали різні аспекти проблеми ЦЗ. Хоча в цілому розвитку державної політики у сфері ЦЗ приділено недостатню увагу. Виходячи з цього, ставимо за мету проаналізувати основні етапи становлення державної політики у сфері цивільного захисту в Україні як одного з основних напрямів забезпечення національної безпеки, зокрема особливості кожного з періодів формування місцевої протиповітряної оборони та переходу її до цивільної оборони і цивільного захисту.

Вперше питання захисту населення від небезпек воєнного характеру постали на початку ХХ ст. і були пов'язані з початком бурхливого розвитку нових видів озброєнь і, перш за все, авіації. За часів першої світової війни 1914–1918 рр. у ході бойових дій вперше з'являється можливість наносити ефективні удари по тилах держав супротивників. Ця обставина зумовила необхідність здійснення захисту населених пунктів від ударів з повітря [10, 10–14].

4 жовтня 1932 р. вийшла постанова Ради Народних Комісарів (РНК) СРСР, яка затвердила Положення про протиповітряну оборону території СРСР. Цей акт ознаменував утворення загальносоюзної місцевої протиповітряної оборони (МППО), що призначалась для захисту населення від повітряного нападу противника. Основними завданнями МППО були: попередження населення про загрозу нападу з повітря й оповіщення про проходження загрози; здійснення маскування населених пунктів і об'єктів народного господарства від

нападу з повітря (особливо світломаскування); ліквідація наслідків нападу з повітря, в тому числі й із застосуванням отруйних речовин; підготовка бомбосховищ і газосховищ для населення; організація першої медичної допомоги потерпілим у результаті нападу з повітря; надання ветеринарної допомоги постраждалим тваринам; підтримка громадського порядку та забезпечення дотримання режиму, встановленого органами влади і МППО в районах загроз. Виконання всіх цих завдань передбачалося силами і засобами місцевих органів влади й об'єктів народного господарства [11, 5–7].

Штаби, служби і формування МППО створювалися тільки в містах і на промислових об'єктах, що могли опинитися в радіусі дії авіації супротивника. Основними силами для вирішення завдань були: військові частини МППО, що підпорядковувалися командуванню військових округів; добровільні формування МППО: у міських районах – дільничні команди, на підприємствах – об'єктові команди, при домоуправліннях – групи самозахисту [12, 4–7].

Важливою віхою на шляху зміцнення МППО стала постанова РНК СРСР від 20 червня 1937 р. «Про місцеву (цивільну) протиповітряну оборону Москви, Ленінграда, Баку і Києва», в якій було визначено низку нових заходів для посилення місцевої ППО в цих містах.

За порівняно короткий строк МППО країни перетворилася на ефективну систему захисту населення та об'єктів економіки від ударів противника з повітря. На початку Великої Вітчизняної війни МППО була достатньо організованою, чіткою, сучасною для того періоду системою і була готова до виконання покладених на неї завдань. 22 червня 1941 р. усі підрозділи МППО були приведені в бойову готовність. Перші ж дні війни показали високу готовність системи МППО, а деякі виявлені хиби швидко усувалися [13, 55–59].

МППО в роки війни стрімко набирало силу. Чисельність її формувань перевищила 6 млн осіб. У взаємодії з частинами Збройних Сил СРСР МППО зробила істотний внесок у справу захисту населення і народного господарства від нальотів фашистської авіації, у багатьох випадках її сили брали участь і у відбиванні атак сухопутних частин супротивника на міста [11, 8–9]. У повоєнний період, спираючись на багатий досвід Великої Вітчизняної війни, МППО неухильно продовжувала вдосконалюватися. Було уточнено завдання й організаційну структуру МППО [14, 22].

Поява в арсеналі збройних сил США ядерної зброї і швидке нарощування її запасів змусило в 1956 р. знову переглянути організацію МППО, яку вперше було названо системою загальнодержавних заходів, здійснюваних з метою захисту населення від сучасних засобів ураження, створення умов, що забезпечують надійність роботи об'єктів народного господарства в умовах нападу з повітря, та проведення рятувальних і невідкладних аварійно-відбудовних робіт [12, 8–10]. У липні 1961 р. МППО перетворена на Цивільну оборону (ЦО) СРСР [10, 37–41].

Крім того, для організації робіт з ліквідації наслідків стихійних лих, аварій (катастроф), забезпечення постійної готовності органів управління і сил для ведення цих робіт, а також для попередження надзвичайних ситуацій було створено Державну комісію Ради Міністрів СРСР з надзвичайних ситуацій [13, 78–80].

У 1970–80-х рр. штаби, частини і формування ЦО залучалися до боротьби з великими стихійними лихами, брали участь у розробці та організації профілактичних заходів, спрямованих на зменшення збитків за можливих стихійних лих, аварій, катастроф. Однак аварія на Чорнобильській АЕС 26 квітня 1986 р. стала серйозним випробуванням як для населення України, так і для всієї

системи захисту населення і територій від НС. Вона дала предметний урок, виявила недоліки і вузькі місця у готовності ЦО [14, 112].

У 1990-ті рр. проблеми природної та техногенної безпеки набули важливого значення, що вимагало невідкладного вироблення цілісної державної політики у сфері безпеки життєдіяльності, створення досконалих механізмів її реалізації. Система захисту населення, що існувала на той час, відігравши свою позитивну роль, уже не могла забезпечити реалізацію свого призначення – бути гарантом безпеки населення.

3 лютого 1993 р. Верховна Рада України ухвалила Закон України “Про Цивільну оборону України”. Хоча найбільш кардинальним кроком, який докорінно змінив сутність системи захисту населення від НС, було утворення Указом Президента України від 28 жовтня 1996 р. Міністерства України з питань надзвичайних ситуацій та у справах захисту населення від наслідків Чорнобильської катастрофи (МНС). Відповідно до постанови Кабінету Міністрів України від 21 серпня 1997 р., на МНС покладено координацію діяльності міністерств, інших центральних і місцевих органів виконавчої влади з питань ліквідації наслідків стихійного лиха, аварій, катастроф. 16 березня 2000 р. Верховною Радою України прийнято Закон України “Про правовий режим надзвичайного стану”; 8 червня 2000 р. Закон України “Про захист населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”, що встановлювали правові засади переходу від системи Цивільної оборони до системи Цивільного захисту в Україні. 9 лютого 2001 р. Президент України видає Указ “Про заходи щодо підвищення рівня захисту населення і територій від надзвичайних ситуацій техногенного та природного характеру”, яким на МНС покладено питання контролю за створенням, зберіганням, поповненням і використанням центральними та місцевими органами виконавчої влади, підприємствами, установами та організаціями незалежно від форм власності матеріальних резервів для попередження і ліквідації наслідків НС.

Наступним важливим етапом у формуванні державної політики у сфері ЦЗ стало підписання 15 вересня 2003 р. Указу Президента України “Про питання щодо перетворення військ Цивільної оборони України і державної пожежної охорони в окрему невійськову службу”. Саме в цей період відбувається злиття системи ЦО, ЄДСНС та державної пожежної охорони МВС України в єдину службу боротьби з НС, починають створюватися основні засади побудови єдиної державної системи цивільного захисту (ЄДСЦЗ) в Україні [15]. І хоча ще рано говорити, що перебудова системи ЦЗ населення і територій від НС в Україні завершено, а політика у сфері ЦЗ повністю сформована, але все ж основні її підвалини закладено.

Таким чином, можна зазначити, що зміна політичних устроїв держав, соціально-економічних умов, технології виробництва, системи зброї, а відповідно їм і концепції національної безпеки, військових доктрин, підходів до захисту населення і територій від НС та ін., не могла не відбитися на сучасному стані ЦЗ в Україні і перспективах його розвитку.

По-перше, як відзначено в Законі України “Про основи національної безпеки”, продовжує зберігатися військова небезпека. За певних умов вона може перерости в безпосередню військову загрозу і військові конфлікти різної інтенсивності. Крім того, в останні роки загрозу для України може становити міжнародний і внутрішній тероризм. У цих умовах завдання ЦО як складової ЦЗ, у разі виникнення НС воєнного характеру продовжують залишатися актуальними, а за деякими напрямками набувають ще більшої значущості. По-друге, незважаючи на вжиті заходи, назріла необхідність більш активного впливу держави на управління ризиками. Для цього необхідно розробити принципово нові положення, що відповідають міжнародним стандартам, де головна роль належить попередженню НС, зниженню ризиків їхнього виникнення. По-третє, потребує вдосконалення нормативно-права і організаційна база ЦЗ.

Отже, актуальним залишається подальше дослідження питань функціонування системи ЦО СРСР в Україні, що зумовлено історичними уроками і має у сучасних умовах велике значення для України. Врахування історичного минулого щодо політичних і військових аспектів таких дій, сьогодні може бути надзвичайно важливим для формування та уточнення засад внутрішньої політики держави, розвитку концепції національної безпеки та оборони, теорії військового мистецтва та практики підготовки національних Збройних сил.

1. Аболенцев Ю.А. Экономика противопожарной защиты. – М., 1985.
2. Воробьев Ю.Ю., Кочарьянц О.Р. Теплогидравлическая модель реактора ВВЭР-1000 для получения граничных условий при оценке сопротивления хрупкому разрушению с использованием компьютерного кода RELAP5/MOD3.2 // Ядерная та радіаційна безпека. – 2011 – Вип. 2.
3. Депутат О.П., Коваленко І.В., Мужик І.С. Цивільна оборона: Навч. посіб. – Львів, 2000.
4. Доманський В.А. Проблеми правової регламентації та організації пожежної безпеки в Україні // Держава і право: Зб. наук. пр. – Вип. 15. – К., 2002.
5. Засулько С.С. Адміністративно-правове регулювання у сфері забезпечення техногенної безпеки в Україні: Дис. ... канд. юрид. наук. – К., 2006.
6. Демиденко Г.П. Защита объектов народного хозяйства от оружия массового поражения. – К., 1989.
7. Стеблюк М.І. Цивільна оборона: Підручник. – К., 2006.
8. Кимстач І.Ф. Пожарная тактика. – М., 1984.
9. Жукова Л.А. Державне управління у сфері цивільного захисту в Україні: функціонально-структурний аспект: Автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. – К., 2007.
10. Алтунин А.Т. Формирование гражданской обороны в борьбе со стихийными бедствиями. – М., 1978.
11. Баграмян И.Х. Боевая слава. – М., 1981.
12. Калеватый В.С. Хранить и приумножать славные боевые традиции МПВО-ГО. – К., 1984.
13. Евстегнеев В.Н. 70 героических дней. Краткий ист. очерк обороны Одессы. – М., 1964.
14. Воробьев Ю. Л. Катастрофы и общество. – М., 2000.
15. МНС України: історія становлення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.mns.gov.ua/history>.

